

STÖLDBROTTLIGHET

Åsa Irlander och Anton Färnström

Sammanfattning

Statistikkällor visar att stöldbrotten har minskat de senaste åren. Antalet anmälda stöldbrott ligger nu på samma nivå som för 30 år sedan, men minskningen ser ut att avta.

Bland stöldbrotten är det bilbrott (biltillgrepp och stöld ur och från ett motordrivet fordon) som har minskat snabbast sedan slutet av 1990-talet. Den huvudsakliga orsaken till det bedöms vara ett EU-direktiv från år 1998 (95/56/EC), som innebär att alla nytillverkade bilar ska förses med elektroniska stöldskydd. I takt med att bilparken successivt byts ut, innebär det att en allt mindre andel bilar kan stjälas utan tillgång till bilnyckel. Utöver att färre bilar stjäls har även stölderna ur och från motordrivet fordon minskat.

Bostadsinbrotten har ökat de senaste åren, men ligger fortfarande på historiskt sett låga nivåer. Det verkar också ha skett en förändring avseende säsongsvariationen för inbrott i villor. Statistiken över anmälda brott visar på en kraftigt förhöjd aktivitet under årets sista månader.

Utsattheten för bostadsinbrott och bilbrott är relativt jämnt fördelad i befolkningen. Vissa grupper är dock mer utsatta än andra. Ensamstående med barn, boende i lägenheter, personer i storstäder och de som bor i socioekonomiskt utsatta områden är mer drabbade än andra.

Inledning

Stöldbrotten är en stor brottskategori som innehåller många olika typer av överträdelser med det gemensamt att de regleras i 8 kap. BrB. Här rymms allt från snatteri och fickstöld till biltillgrepp, inbrott i bostäder, affärslokaler och lokaler för offentlig verksamhet till personrån och bankrån. Det är med andra ord en brottsstyp som drabbar stora delar av näringslivet och myndighetssfärer samt många privatpersoner. Förmodligen drabbas nästan alla av stöldbrott någon gång i sitt liv. Att förhindra stöldbrott är också en bransch som årligen omsätter miljardbelopp.

Ambitionen med det här kapitlet är inte att beskriva brottsutvecklingen i detalj för alla olika typer av stöldbrott, det är en uppgift som skulle kräva en helt egen bok. Istället riktas fokus i huvudsak på bostadsinbrott och bilbrott (biltillgrepp och stöld ur och från ett motor drivet fordon). De tillhör de stöldbrott som är mest integritetskränkande för privatpersoner. Dessutom är den här typen av brott en källa till oro. Nästan femton procent av befolkningen säger att de ofta oroar sig för att utsättas för bostadsinbrott och ungefär lika många säger att de ofta oroar sig för att råka ut för bilbrott (Brå 2012a). Rånbroten, som också är ett brott som drabbar enskilda individer hårt, behandlas i ett eget kapitel (se kapitlet om Rån).

Omfattning och utveckling

Samtliga stöldbrott

I Nationella trygghetsundersökningen⁸⁵ (NTU) mäts utsatthet för bostadsinbrott, biltillgrepp, stöld ur eller från motordrivet fordon och cykelstöld. Under perioden 2008–2011 utsattes drygt tio procent av hushållen per år för någon typ av stöldbrott. Av de brott som ingår i NTU är cykelstöld det brott som drabbar flest privatpersoner (figur 1). Det anmäls mer än en halv miljon stöldbrott per år, vilket motsvarar nästan 40 procent av samtliga anmälda brott.⁸⁶

Studerar man den anmälda stöldbrottslighetens utveckling över längre tid kan man konstatera att antalet anmälda brott ökat kontinuerligt ända sedan 1950-talet fram till början av 1990-talet (figur 2). En kraftig välståndsökning, framväxten av ett konsumtionsamhälle, en ökad tillgång på varor, bilismens utveckling och en ökad rörlighet hos befolkningen är några av de samhällsfaktorer som lyfts fram som del-förklaringar till egendomsbrottens ökning fram till slutet av 1990-talet (Sarnecki 2003; von Hofer och Tham 2000).

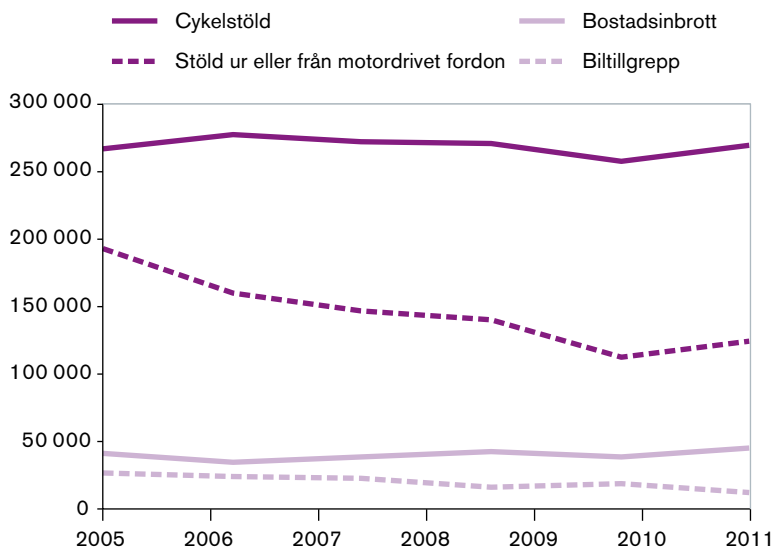
Från slutet av 1990-talet har de anmälda stölderna sjunkit mer eller mindre kontinuerligt fram till dagens nivå, som är jämförbar med nivåerna i början av 1980-talet. Bilden av minskad stöldbrottslighet under senare år bekräftas i flera delar av resultaten i NTU från 2006⁸⁷ och framåt. Både anmälningsstatistiken och NTU indikerar dock att trenden avstannat 2011.

De tydligaste minskningarna i anmälda brott sedan slutet av 1990-talet har skett för tillgrepp av bil, stöld ur/från motordrivet fordon, cy-

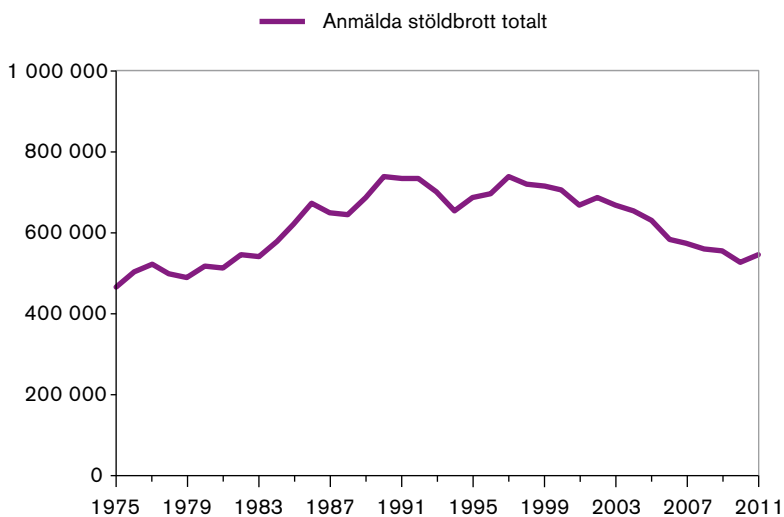
⁸⁵ För mer information om NTU, se *NTU 2011 – om utsatthet, trygghet och förtroende* (Brå 2012a) samt *NTU 2011, teknisk rapport* (Brå 2012b).

⁸⁶ Statistiken över anmälda brott omfattar stöldbrott mot både privatpersoner, företag och offentlig verksamhet.

⁸⁷ NTU började genomföras först 2006 och det finns inte några offerundersökningar från tiden innan dess där man kan utläsa utvecklingen för stöldbrott separat.

Figur 1. Antal hushåll utsatta för stöldbrott åren 2006–2011. Källa: NTU.

Figur 2. Antal anmälda stöldbrott (8 kap. BrB) åren 1975–2011. Källa: Kriminalstatistiken.

kelstöld och inbrottsstöld, det vill säga de brottstyper som det också tillfrågas om i NTU. Mycket talar för att minskningen av de anmälda bilbroten och bostadsinbroten motsvaras av en faktisk minskning (se nedan). Uppgifter från både NTU och anmälningsstatistiken talar för att bilbroten har minskat ända fram till år 2011. Bostadsinbroten däremot tycks snarare ha ökat sedan 2007. Tolkningen av utvecklingen för cykelstöld är mer osäker än för de andra brottstyperna eftersom förändrade försäkringsregler kan ha haft en negativ påverkan på anmälningsbenägenheten med en minskning av antalet anmälda brott som följd (Brå 2008a). Resultaten i NTU indikerar inte någon minskning i utsatthet för cykelstölder under senare år.

Nedan följer en mer detaljerad beskrivning av bostadsinbroten och bilbroten omfattning och utveckling.

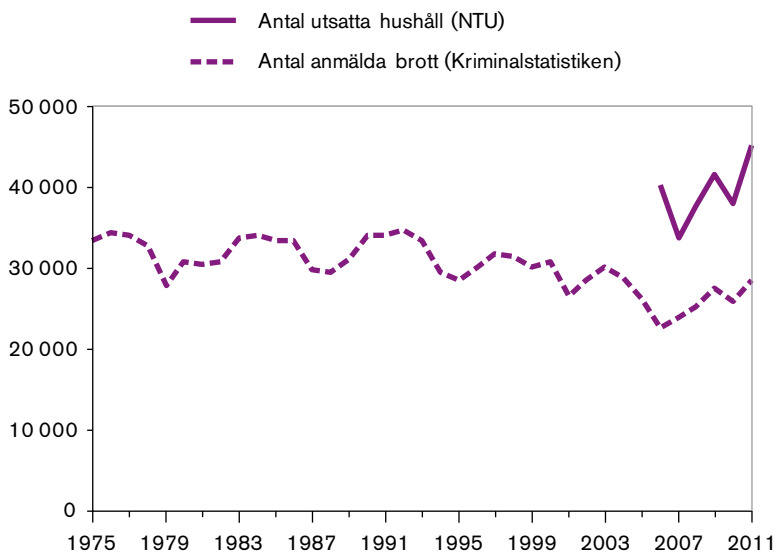
Bostadsinbrott

Antalet hushåll som drabbats av bostadsinbrott har ökat successivt under de år som NTU har genomförts och andelen utsatta hushåll ligger under slutet av perioden på ungefär en procent. Drygt 80 procent av de som sagt sig ha varit utsatta för ett bostadsinbrott har också sagt att de har anmält händelsen. Det innebär att det så kallade mörkertalet, det vill säga de brott som begåtts men inte anmälts till polisen, är lågt. Därmed är det möjligt att använda statistiken över anmälda brott för att studera utvecklingen för bostadsinbroten.

Som framgår i figur 3 har antalet anmälda bostadsinbrott samt inbrott i fritidshus ökat från år 2006 men historiskt sett legat på högre nivåer. Utvecklingen med en ökning under senare år bekräftas av resultaten i NTU.

Om man studerar antalet anmälda brott i bostäder månadsvis visar det sig att det finns ett tydligt säsongsmönster för inbrott i villa, radhus med mera. Under höstmånaderna oktober till december anmäls betydligt fler inbrott än under resten av året, en struktur som har framträtt tydligt sedan cirka fem år tillbaka. Dessförinnan var inbroten i villa, radhus med mera mer jämnt spridda under året. För inbrott i fritidshus syns också ett visst säsongsmönster, genom att tidig vår och tidig höst ligger högre än de övriga månaderna under året. Den här variationen över året har i vart fall förekommit sedan 1995. För inbrott i lägenheter ligger nivån jämnt under året.

En annan aspekt för bostadsinbroten är när på dygnet ett inbrott begås, eller under vilken veckodag. Under perioden 2008–2011 skedde närmare hälften (44 procent) av bostadsinbroten på vardagar under dagtid. Näst vanligast var nattetid på helgen, då vart fjärde inbrott begicks. Nivån på inbrott under olika tidpunkter under veckan har varierat något från år till år utan att någon tydlig trend kan urskiljas. Uppgifterna från NTU bekräftas i stort av en studie genomförd av Brå, där

Figur 3. Antal hushåll utsatta för bostadsinbrott åren 2006–2011 samt antal anmälda bostadsinbrott och inbrott i fritidshus åren 1975–2011. Källa: NTU och Kriminalstatistiken.⁸⁸

samtliga anmälda bostadsinbrott i Göteborg mellan den 1 januari 2007 och den 31 oktober 2010 studerades. Där framkom att den vanligaste brottstidpunkten varit under eftermiddagar och att det var vanligare att brottet begåtts under en vardag än under en helgdag (Brå 2012c).

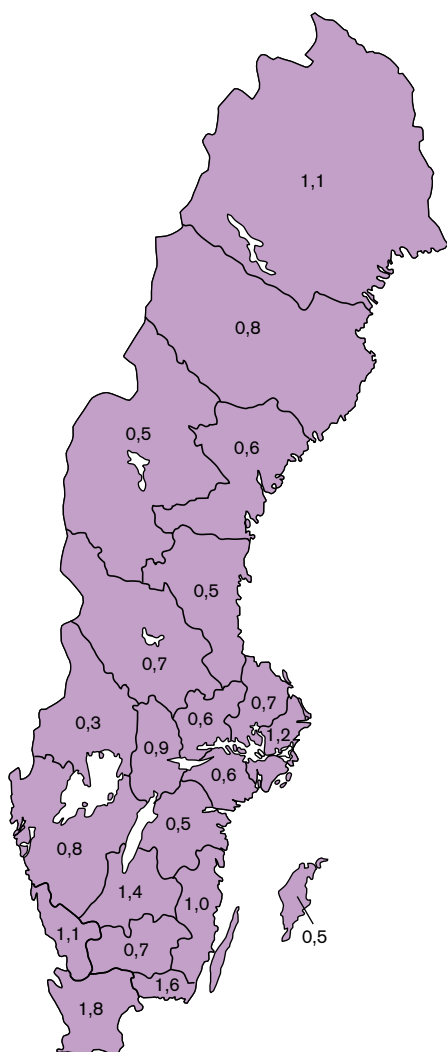
REGIONALA SKILLNADER

Antalet bostadsinbrott i relation till befolkningen skiljer sig åt mellan olika län.

Högst andel utsatta personer finns i Skåne län och därefter följer Blekinge, Jönköping och Stockholms län. De som uppger sig vara utsatta i minst omfattning är boende i Värmlands län. Bilden av fördelningen mellan länen i NTU överensstämmer i stora drag med vad statistiken över anmälda brott visar.

⁸⁸ I NTU ställs frågan om personen har varit utsatt för ett inbrott i sin bostad. Ingen åtskillnad görs här mellan bostad (lägenhet och villa) eller fritidshus. Det är därför rimligt att anta att svarspersonerna i en hög omfattning inkluderar inbrott i fritidshus då de svarar på frågan. Mot bakgrund av detta är det korrekt att jämföra de sammanslagna siffrorna från inbrott i bostad samt fritidshus i Kriminalstatistiken med det skattade antalet hushåll som varit utsatta för inbrott i sin bostad i NTU. För en längre diskussion om skillnaderna mellan NTU och kriminalstatistiken, se Brå 2008b.

Skillnaderna mellan länen kan i viss mån förklaras av skillnader mellan storstadsområden och glesbygd. Det har också framkommit att säsongsvariationen, med ett ökat antal anmälda inbrott i villor, radhus med mera under oktober, november och december, är extra starkt framträdande i sydvästra Sverige (Brå 2011).

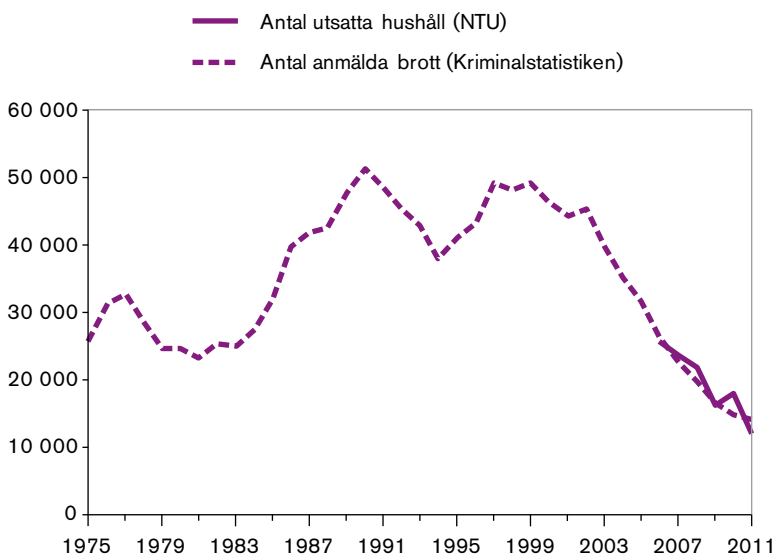

Figur 4. Andel hushåll utsatta för bostadsinbrott uppdelat på län åren 2008–2011 (årsmedelvärde). Procent. Källa: NTU.

Bilbrott

Av de hushåll som äger bil drabbades ungefär 0,6 procent per år av bilstöld och omkring 3 procent av stöld ur eller från motordrivet fordon enligt NTU under perioden 2008–2011. Under samma period anmäldes mellan cirka 14 400 och 19 900 biltillgrepp⁸⁹, och mellan 66 700 och 79 900 stölder ur eller från motordrivet fordon. Enligt NTU anmäls omkring 90 procent av alla biltillgrepp under den här perioden, vilket är den högsta siffran bland de brott som tas upp i undersökningen.⁹⁰ Det hänger samman med att en bil kan representera ett stort ekonomiskt värde och att försäkringsbolagen kräver en anmälan för att betala ut ersättning. Den höga anmälningsbenägenheten medför att det finns goda möjligheter att tolka utvecklingen för biltillgreppen utifrån både NTU och Kriminalstatistiken. För stöld ur eller från motordrivet fordon anmäls enligt NTU ungefär två tredjedelar av brotten.

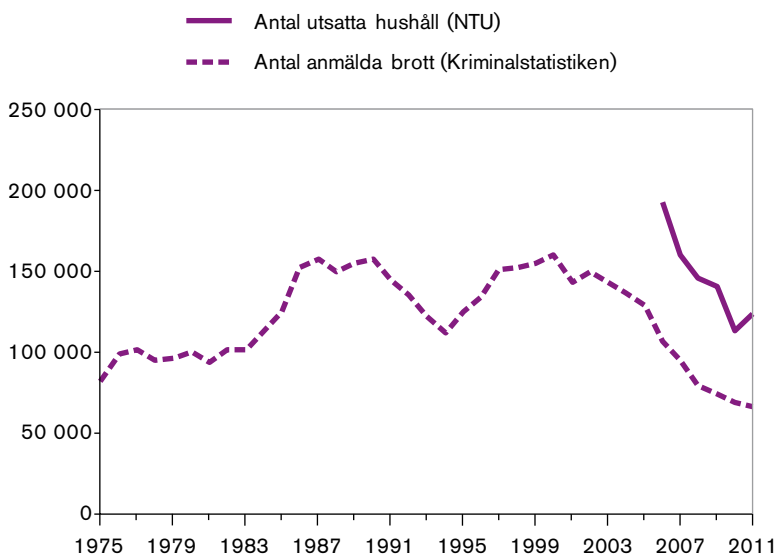
Figur 5 visar att biltillgreppen ökade från början av 1980-talet till 1990. Efter en tid av minskning började nivån åter att öka från mitten av 1990-talet till 2000. Därefter inleddes en minskning till dagens his-

Figur 5. Antal hushåll utsatta för biltillgrepp åren 2006–2011 samt antal anmälda fall av fullbordade tillgrepp på personbilar åren 1975–2011. Källa: NTU och Kriminalstatistiken.

⁸⁹ Avser fullbordade tillgrepp mot personbilar.

⁹⁰ De brott som det ställs frågor om i NTU är: misshandel, hot, sexualbrott, personrån, bedrägeri, trakasserier, bostadsinbrott, bilstöld, stöld ur/från fordon och cykelstöld.

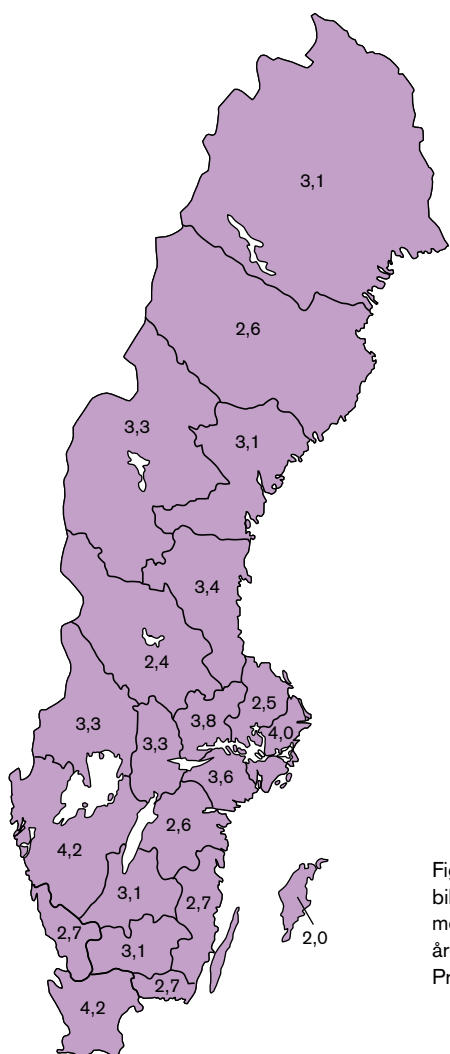
Figur 6. Antal hushåll utsatta för stöld ur eller från motordrivna fordon åren 2006–2011 samt antal anmälda fall av stöld ur eller från motordrivna fordon åren 1975–2011. Källa: NTU och Kriminalstatistiken.

toriskt låga nivå. Minskningstakten avtog dock något under perioden 2008–2011.

Under den här perioden har biltillgreppen varit relativt jämnt fördelade över året. De flesta brotten (63 procent) sker på vardagar och tre av fyra under natten. Drygt hälften av brotten sker i offrets bostadsområde. NTU visar också att mer än 80 procent har fått tillbaka bilen men för de flesta är då bilen helt eller delvis förstörd. Bara en sjättedel av de drabbade får tillbaka bilen i ungefär samma skick som innan den blev stulen. Det är rimligt att anta att en del av de bilar som inte återfinns har förts ut ur landet.

Utvecklingen av stöld ur eller från motordrivna fordon är snarlik den för biltillgrepp, om än inte med lika påtagliga ökning under 1980-talet. Minskningen som inleddes 2000 har fortsatt med undantag för 2011.

De flesta (83 procent) av stölderna ur och från motordrivna fordon gäller stöld ur eller från personbilar. Nästan två tredjedelar av den här typen av brott sker i offrets bostadsområde. Sett till fördelningen av brotten över året finns en viss koncentration till det tredje kvartalet samt till december månad. En tänkbar förklaring till uppgången i december är att förövare utnyttjar att fler bilister än annars tenderar att lämna sådant som är stöldbegärligt obevakat i bilen under julhandeln.

Figur 7. Andel hushåll utsatta för biltillgrepp och stöld ur eller från motordrivet fordon uppdelat på län åren 2008–2011 (årsmedelvärde). Procent. Källa: NTU.

REGIONALA SKILLNADER

Biltillgrepp och stöld ur och från motordrivet fordon uppvisar relativt stora regionala skillnader (figur 7).⁹¹ Utsattheten är enligt NTU högst i storstadslänen och i Västmanlands län, vilket i stort bekräftas av statistiken över anmälda brott. Den relativt höga utsattheten i Västmanland har tidigare kopplats ihop med en relativt sett hög förekomst av alko-

⁹¹ Bilden av bilbrottslighetens regionala fördelning domineras av stöld ur eller från motordrivet fordon, eftersom det är mer vanligt förekommande än biltillgrepp. Den regionala fördelningen för de två brotten är i huvudsak likartade men studerar man enbart biltillgrepp framstår Uppsala, Kalmar, Dalarnas och Gotlands län som mer utsatta och Västernorrlands län som mindre utsatt.

hol- och narkotikamissbrukare och så kallade livsstilskriminella (Brå och Rikspolisstyrelsen 2009). Allra lägst är utsattheten på Gotland.

Offer och gärningspersoner

Bostadsinbrott

OFFER

Det framgår av NTU att hushåll med en utsatt ekonomisk situation i en högre grad än andra drabbats av bostadsinbrott. Forskning visar dock att utsattheten för bostadsinbrott är mycket beroende av boendeområdets karaktär och vilka socioekonomiska förhållanden som råder på områdesnivå, snarare än de socioekonomiska och personliga förhållandena i hushållet (Estrada och Nilsson 2006). Det innebär med andra ord att hushåll med en svår ekonomisk situation men som bor i ett område där den socioekonomiska statusen är hög, har mindre risk att utsättas för ett inbrott än vad ett liknande hushåll har i ett område med lägre status.

I NTU framgår att hushåll med olika familjeförhållanden drabbas i liknande omfattning av bostadsinbrott. Gruppen ensamstående med barn framträder dock som utsatta i högre grad än andra. Boende i storstäder uppger i högre omfattning än andra att de varit utsatta för ett bostadsinbrott men det finns inte någon större skillnad i utsatthet mellan boende i småhus eller lägenheter.⁹² Tidigare analyser tyder på att risken för boende i lägenheter att utsättas för bostadsinbrott är större i ekonomiskt utsatta kommuner, medan risken för inbrott för boende i villor är större i mer välbärgade kommuner. Det här har förklarats med att förövare och offer är ur samma socioekonomiska grupp i ekonomiskt utsatta kommuner, men att det i välbärgade kommuner snarare är objektens attraktionskraft som påverkar brottsligheten (Brå 2008a).

Det är en relativt liten andel av befolkningen som drabbas av inbrott, men det är betydligt fler som oroar sig för att utsättas. Omkring 14 procent av de svarande i NTU år 2011 uppgav att de är ganska eller mycket ofta oroliga för bostadsinbrott. Sammanboende med eller utan barn och ensamstående med barn uppger i nästan dubbelt så hög omfattning att de är oroliga för bostadsinbrott jämfört med ensamstående utan barn (Brå 2012a) En möjlig förklaring till den lägre oron bland ensamstående utan barn kan vara att det är betydligt fler yngre i den gruppen, med få tillhörigheter av större värde. Yngre personer tenderar också generellt sett att vara mindre oroliga för andra typer av brott och för brottsligheten i samhället i stort.

⁹² Uppgifter från NTU visar dock att anmälningsbenägenheten är högre hos boende i småhus än hos boende i lägenheter, vilket är en delförklaring till att det är en relativt stor skillnad mellan småhus och lägenheter i statistiken över anmälda brott.

GÄRNINGSPERSONER

Många personer begår någon gång under sin livstid ett egendomsbrott, om även de lindrigare formerna av stöldbrott inkluderas. Samtidigt finns även grovt kriminellt belastade personer som begår ett stort antal egendomsbrott, såväl lindrigare som grövre. Det är svårt att ge en tillförlitlig bild över hur stor del av brotten som begås av de olika grupperna. Det är ännu svårare att utifrån befintliga datakällor få en tydlig bild av vilka som begår vissa specifika brott som bostadsinbrott och bilbrott.

Det är ont om datakällor som kan beskriva de vuxna personer som begår stöldbrott, eftersom polis och åklagare i en mycket begränsad omfattning lyckas knyta en gärningsperson till egendomsbrott. Brås skolundersökning om brott⁹³ (SUB) bland elever i årskurs 9 kan dock antas ge en bra bild av brottsligheten bland ungdomar. SUB tyder på att ungdomar utgör en stor del av gärningspersonerna för inbrottsstöld. Cirka 7,6 procent av de tillfrågade år 2011 uppgav att de begått ett inbrott, men det innefattar även andra typer av inbrott än just inbrott i bostäder (Brå 2010a).

I statistiken över misstänkta personer är andelen unga förövare i åldern 15 till 20 år överrepresenterade. De stod under åren 2008–2011 för i genomsnitt 33 procent av det totala antalet misstänkta för villainbrott, lägenhetsinbrott samt inbrott i fritidshus. Det kan jämföras med samma befolkningsgrupps andel av den straffmyndiga befolkningen, vilken under samma tidsperiod var knappt 10 procent.

Betydligt fler män än kvinnor begår bostadsinbrott. Ungefär två tredjedelar av de som uppgav att de varit delaktiga i en inbrottsstöld i den senaste SUB var pojkar (Brå 2010a). I kriminalstatistiken är skillnaderna ännu större. Under 2008–2011 utgjorde kvinnor drygt nio procent av alla personer som misstänktes för bostadsinbrott eller inbrott i fritidshus.

Pengar utgör den främsta drivkraften för att begå bostadsinbrott men även spänningsmomentet är ett viktigt motiv. Det framgår bland annat av en undersökning genomförd av Polismyndigheten i Stockholms län 2008 i vilken 20 personer intervjuades som tidigare varit eller vid studiens genomförande var aktiva inbrottstjuvar (Pira 2008). I studien framgick också att narkotikamissbruk är nära sammankopplat med inbrott. Vad gäller bostadsinbrott finns det även annan forskning som visar på att unga gärningspersoner och personer med missbruksproblem är överrepresenterade bland de som grips (Mawby 2001). Ett stort antal av de tillfrågade i Stockholmspolisens studie uppgav att de

⁹³ För mer information om SUB, se *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008* (Brå 2010a) samt *Skolundersökningen om brott 1995–2008* (Brå 2010b).

begick bostadsinbrott under påverkan av narkotika, att de behövde göra det för att kunna finansiera sitt missbruk samt att de förmodligen skulle upphöra med inbrott om de slutade med droger.

De intervjuade uppgav vidare att de begår inbrott ensamma eller tillsammans med ytterligare en person, men ytterst sällan med fler personer. En del berättade om en betydande aktivitet med upp till mellan 20 till 40 inbrott per år och flera av de som varit brottsligt aktiva längst uppgav sig vara skyldiga till mer än 500 inbrott under hela sin inbrottskarriär.

Bilbrott

OFFER

Risken att utsättas för bilrelaterade brott påverkas delvis av var man bor. De regionala skillnaderna är, som tidigare nämnts, relativt stora och störst är risken att utsättas bland dem som bor i de större tätorterna.

NTU visar att hushåll med små ekonomiska resurser löper större risk än andra att utsättas för biltillgrepp. När det gäller stöld ur och från motordrivet fordon tycks det räcka med att bo i ett område med många resurssvaga hushåll, till exempel där allmännyttans bostadsbestånd dominerar, för att risken att utsättas ska öka (Wikström m.fl. 1997; Dolmén 2002; Estrada och Nilsson 2006). Över huvud taget löper de som bor i lägenhet större risk att råka ut för bilbrott än de som bor i villa eller radhus och risken för biltillgrepp är särskilt stor bland dem som bor i hyresrätt. Skillnaderna kan sammanhånga med att vissa typer av parkeringar som är särskilt attraktiva för motiverade gärningspersoner är vanligare i områden med övervägande hyresrätter.

Resurssvaga grupperns högre risk att råka ut för biltillgrepp kan hänga samman med att den gruppen sannolikt generellt sett har äldre bilar. Äldre bilar stjäls nämligen i betydligt större utsträckning än nyare fordon. Statistik från Länsförsäkringar (2011) visar att det är mer än tio gånger vanligare att en bil som är tillverkad före 1998 anmäls som stulen jämfört med bilar tillverkade 1998 eller senare. Den främsta förklaringen till det är ett EU-direktiv (95/56/EC) som trädde i kraft 1998 som kräver att samtliga nytillverkade bilar ska vara utrustade med elektroniska stöldskydd, så kallade immobiliseras. Bland de äldre årsmodellerna verkar stöldrisken vara störst bland bilar av fabriken Ford och Mazda, bilmärken som har legat högt i den här statistiken åtminstone under hela 2000-talet (Brå 2001, 2004, 2008a). Av de nyare modellerna var andelen stulna fordon störst bland dyrare bilfabrikat som Porsche och Mercedes-Benz.

Tabell 1. Andel bilar som anmälts stulna uppdelat på bilfabrikat samt om bilen är tillverkad före eller efter årsskiftet 1997/1998, åren 2007–2010. Källa: Länsförsäkringar.

Högst andel anmälda		Lägst andel anmälda	
<i>Tillverkade före 1998</i>		<i>Tillverkade före 1998</i>	
Ford	3,8%	Citroen	0,5%
Mazda	3,4%	Chevrolet	0,5%
Jeep	2,9%	Porsche	0,4%
Saab	2,6%	Skoda	0,2%
Bmw	2,3%	Cadillac	0,2%
<i>Tillverkade 1998 eller senare</i>		<i>Tillverkade 1998 eller senare</i>	
Porsche	0,4%	Renault	0,1%
Rover	0,2%	Subaru	0,1%
Mercedes-Benz	0,2%	Peugeot	0,1%
Alfa Romeo	0,2%	Mazda	0,1%
Audi	0,2%	Citroen	0,1%

Tabellen bygger på uppgifter om samtliga bilar som är eller har varit efterlysta i Vägtrafikregistret och omfattar därmed alla stöldanmälda bilar.

NTU visar att barnfamiljer löper större risk att råka ut för stöld ur eller från motordrivet fordon. Eventuellt ligger en del av förklaringen i att det är vanligare att de har fler fordon per hushåll (bilar, husvagn, moped) att stjåla ur eller från.

Sammantaget 13 procent av alla bilägare oroar sig för bilbrott 2011, vilket är en rejäl minskning jämfört med det första måttillfället 2006. Bilbrott är enligt uppgifter från NTU den enda brottstyp där män oroar sig lika mycket som kvinnor. Personer med utländsk bakgrund, boende i storstäder och boende i flerfamiljshus är grupper som uppger oro i högre grad än andra. Det är alltså i stort sett samma grupper som uppger en högre utsatthet som också är mer oroliga.

GÄRNINGSPERSONER

Män begår i en högre utsträckning bilbrott än kvinnor. Enligt resultaten från SUB (2011) var det 3,6 procent av pojkarna som upp gav att de stulit *ur* en bil, men bara 1,1 procent av flickorna. Ungefär 1,7 procent av pojkar upp gav att de stulit en bil och enbart 0,4 procent av flickorna. I statistiken över personer som misstänkts för biltillgrepp är den manliga dominansen ännu större med 91–93 procent av samtliga misstänkta under perioden 2008–2011.

Resultaten från SUB tyder på att bilbrotten har minskat i de yngre åldersgrupperna under de år undersökningen genomförts. Andelen elever i årskurs nio som uppger att de har stulit en bil har minskat från

2,7 procent till 1 procent mellan första mättillfället 1995 och det senaste år 2011. De som uppger att de stulit ur en bil har under samma period minskat från 5,9 procent till 2,3 procent (SUB 2011). I statistiken över misstänkta personer framgår att andelen unga (under 20 år) som misstänkts för bilbrott har varierat mellan 29 och 34 procent mellan åren 2008 till 2011, en nivå som varit i stort sett konstant sedan 1995. Forskning visar att unga personer som lagförts för biltillgrepp har en hög risk för en fortsatt brottskarriär. I en undersökning återfanns en tredjedel av dem som i sin brottsdebut lagförts för biltillgrepp bland personer som under sin brottskarriär lagförs minst nio gånger (Brå 2011). En tänkbar förklaring till minskningen av bilbrottsligheten är därför en generell trend av minskande ungdomsbrottslighet som åtminstone pågått sedan mitten av 1990-talet, vilket bland annat framgår av SUB.

Även statistik över återfall i brott stöder bilden av bilstölder som något som präglas av kriminellt högaktiva personer. Andelen personer som lagförts för tillgrepp av fortskaffningsmedel enligt 8 kap. 7 § BrB och som sedan inom tre år återfallit i brott var för åren 2003 till 2005 cirka 70 procent. Det kan jämföras med stöldbrottslighet i sin helhet (8 kap. BrB), vilken under samma period uppvisade en återfallsandel på mellan 43 och 47 procent.

Hanteringen i rättsväsendet

Få bostadsinbrott och bilbrott klaras upp, vilket delvis kan förklaras av att det är brottstyper där det oftast saknas en direktkontakt mellan gärningspersoner och offer. Ibland kan det även gå lång tid innan ett brott upptäcks, vilket ytterligare försvårar möjligheten att utreda och klara upp brotten.

I avsnittet redogörs enbart för personupplärd brott, det vill säga brott där åklagaren har kunnat binda en person till brottet och därmed väckt åtal, utfärdat strafföreläggande eller medgivit åtalsunderlåtelse.

Bostadsinbrott

Omkring 4 procent av bostadsinbrotten personupplärdades enligt kriminalstatistiken under perioden 2008–2011.

De låga uppläringsstalen har bland annat uppmärksammats av Rikspolisstyrelsen som år 2011 genomförde en utredning över polisens arbete med bostadsinbrott. I utredningen granskades tre myndigheter och det gavs rekommendationer till utveckling av polisens arbete. Rekommendationerna i rapporten rörde i hög grad polisens organisation och brist på samordning, men det gavs också specifika förslag på hur brottsutredningarna ska förbättras. Behoven av brottsanalys, kriminalteknisk analys, användning av hundpatruller samt godsspaning lyftes fram (Rikspolisstyrelsen 2011).

Inbrottsstöld är en av flera brott som regleras i 8 kap. 1 § och 4 § BrB (stöld respektive grov stöld). Därför är det inte möjligt att utifrån statistiken för lagföringsbeslut utläsa hur många personer som dömdes för inbrott i bostad, vilken påföljd de fick och i vilken omfattning inbrottstjuvar återfaller i brott.

Bilbrott

För biltillgrepp personupplärdades 7 procent av brotten och för stöld ur och från motordrivet fordon var andelen 2 procent enligt kriminalstatistiken. Det motsvarar 1034 biltillgrepp och 1065 stöld ur och från motordrivet fordon år 2011. Antalet personupplärdade bilbrott har minskat under perioden 2008–2011, men eftersom antalet anmälda brott minskat i samma takt så har *andelen* upplärdade brott varit oförändrad.

I lagföringsstatistiken ingår biltillgrepp i bestämmelsen avseende tillgrepp av fortskaffningsmedel (8 kap. 7 § BrB). Bestämmelsen innefattar dock även tillgrepp av andra motordrivna fordon, men statistiken kan ändå ge indikation om påföljderna för dem som döms för biltillgrepp. Stöld ur och från motordrivet fordon redovisas, liksom inbrottsstöld, tillsammans med övriga stöldbrott i lagföringsstatistiken och kan därför inte lyftas fram här.

Mellan 2008 till 2011 minskade antalet lagförda personer för tillgrepp av fortskaffningsmedel från cirka 998 till 558 personer, vilket är en minskning med ungefär 44 procent. De vanligaste påföljderna för biltillgrepp är skyddstillsyn, ungdomstjänst och fängelse. Tillsammans stod de under perioden 2008–2011 för drygt hälften av alla påföljder.

Kriminalpolitik och brottsförebyggande arbete

Brottsförebyggande arbete mot bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur och från motordrivet fordon, kan delas in i olika kategorier, beroende på ur vilket perspektiv problemet ses. För den enskilda bostads- eller bilinnehavaren är frågor om hur man direkt avskräcker från eller stoppar stöld mest intressant. Inom denna kategori rymms grannsamverkansprojekt, förbättrade skalskydd, arbete mot exponering av stöldbegärligt gods, lås, larm etc. I ett större perspektiv, där brottslighetens orsaker belyses, är däremot frågor kring gärningspersonens motiv i centrum. Här är frågor om samhällets stöd till personer med missbruksproblem viktiga, liksom Kriminalvårdens och Statens institutionsstyrelsens förmåga att hjälpa dömda från att återfalla i brott.

I följande genomgång ligger fokus på de åtgärder som har en direkt brottsförebyggande effekt.

Bostadsinbrott

Organiserad grannsamverkan har etablerats i Sverige som ett arbetsätt för att förhindra bostadsinbrott sedan mitten av 1980-talet. Aktiviteterna initieras oftast av de boende i ett område, men i samverkan med polis, försäkringsbolag och Svenska stöldsnyddsföreningen (Brå 2008b). Polisen lyfter också grannsamverkan som det mest effektivt sättet att förhindra bostadsinbrott.⁹⁴

Brå publicerade 2008 en forskningsgenomgång över grannsamverkans effekter på de faktiska inbrotten där man kunde dra slutsatsen att grannsamverkan sammanföll med en relativ minskning av brottsligheten med omkring 20 procent (Brå 2008b).

I den tidigare nämnda intervjustudien med erfarna inbrottstjuvar som genomfördes av Polismyndigheten i Stockholms län tillfrågades deltagarna om vad som kan avskräcka från att begå inbrott. De gav då ett högt betyg åt aktiviteter som är relaterade till grannsamverkan, såsom många och frågvisa människor i området (Pira 2008). Andra faktorer som enligt inbrottstjuvarna fungerar avskräckande är vetskap om hund, gallergrind, fönstergaller, vetskap om larm och ej underhållna hus.

Bebyggelseinriktade insatser är ett annat exempel på brottsprevention, som kan bedrivas både inom bostadsområden och i andra typer av bebyggelse. Merparten av de intervjuade inbrottstjuvarna uppgav att det är lockande om bostaden är undanskymd, enligt belägen eller är omgiven av ett högt staket (Pira 2008). I Brås studie över inbrottsstölder i Göteborg framgick också att bostäder som ligger i utkanten av ett område, ofta i anslutning till ett skogs- eller grönområde, varit särskilt utsatta för inbrott (Brå 2012c). Dessa faktorer är också i fokus i en manual upprättad av polismyndigheten i Stockholm, vars syfte är att bygga bort brott och att bygga in trygghet i bostadsmiljöer (Polismyndigheten i Stockholms län 2005).

Det tycks vara så att privatpersoner i en allt större omfattning vidtar åtgärder för att skydda sina bostäder. I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om levnadsförhållanden⁹⁵ (ULF) ställs frågor om utsatt-
het för brott. Enligt ULF år 2000–2001 var det 38 procent av hushållen som använde extra lås (såsom sjutillhållarlås eller polislås) för att skydda sin bostad mot inbrott. Cirka 6 procent hade antingen ett inbrottslarm eller en säkerhetsdörr, vilket var en fördubbling jämfört med den föregående undersökningen åren 1992–1993 (SCB 2004). Den interna-

⁹⁴ Se Polisens hemsida: <http://www.polisen.se/Om-polisen/Sa-arbetar-Polisen/Brottsforebyggande-arbete/Grannsamverkan/>.

⁹⁵ För mer information om ULF, se *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2011* (SCB 2012) samt SCB:s portal för undersökningen: <http://www.scb.se/LE0101>.

tionella brottsofferstudien ICVS visar en liknande utveckling (van Dijk m.fl. 2008). Uppgifter från ULF och ICVS finns inte att tillgå för senare år, men utvecklingen inom säkerhetsbranschen indikerar att hushåll, företag och andra enskilda aktörer tar på sig ett allt större ansvar för att skydda sin egendom från stöldbrott. Det finns inte någon tillgänglig statistik över försäljningen av stöldskyddsprodukter till privatpersoner, som larm och säkerhetsdörrar, men omsättningen inom branschen som helhet har ökat från ungefär 11,4 miljarder år 2006 till 15,9 miljarder år 2009 (SCB 2010).⁹⁶ Det är dock troligt att lägenhetsinnehavare i en betydligt mindre omfattning än de boende i villa eller radhus skyddar sig med hjälp av larm. I Brås studie över inbrottsstöld i Göteborg framkom att det i cirka 10 procent av inbrotten i villa eller radhus hade varit låst och larmat, medan endast ett enda ärende där en lägenhet hade varit försedd med larm identifierades (Brå 2012c).

Bilbrott

Som nämnts är en viktig förklaring till minskningen av biltillgreppen under senare år det EU-direktiv som kräver att samtliga nytillverkade bilar ska vara utrustade med elektroniskt stöldskydd. En studie av brittiska inrikesministeriet Home Office i England, där man studerade risken för tillgrepp i förhållande till bilparkens ålder och implementeringen av elektroniska stöldskydd, redovisar resultat som visar att de har en starkt brottsförebyggande effekt (Brown och Thomas 2003). Utvecklingen i England ligger i linje med den minskning som skett i Sverige.

Även om de elektroniska stöldskydden inte utesluter möjligheten till biltillgrepp krävs dock hjälpmedel och specialkunskap som få gärningspersoner tycks ha tillgång till. Det faktum att dyra statusbilar är överrepresenterade bland bilar med stöldskydd som blir stulna samt att andelen unga som gärningspersoner tycks minska, talar också för att de gärningspersoner som stjälar nyare bilar är mer avancerade och planerande än den gängse biltjuven.

Sedan år 1998 har biltillgrepp minskat med 70 procent. Under samma period har stöld ur motordrivet fordon minskat med nästan 60 procent. Risken att utsättas för stöld ur motordrivet fordon påverkas inte direkt av elektroniska stöldskydd, men indirekt kan minskningen bero på att stöld ur motordrivet fordon ofta sker i samband med biltillgrepp eller försök till biltillgrepp.

En metod som kan vara framgångrik för att förebygga stöld ur och från motordrivet fordon är att se till att inte lämna stölbegärligt gods i bilen. Under 2000-talet har det förekommit stora informationskam-

⁹⁶ Detta täcker in inköp från både privatpersoner och företag från samtliga säkerhets- och bevakningstjänster, ej enbart bostadsinbrottsförebyggande tjänster.

panjer från Polisen och försäkringsbranschen med det budskapet. Det finns dock inte någon studie som utvärderat om den sjunkande brottsnivån under samma period hänger samman med kampanjerna.

Under 2000-talet har också kameraövervakningen på bland annat parkeringsplatser ökat markant (Datainspektionen 2004), något som har visat sig ha stor brottsförebyggande effekt för just denna brottstyp i både svenska och brittiska studier (Brå 2003).

Det har också visat sig att rattkryckor är effektiva mot såväl biltillgrepp som stöld ur och från fordon. En tänkbar förklaring är att rattkryckan signalerar en medvetenhet hos bilägaren som gör det osannolikt att det ligger något värdefullt kvarlämnat i bilen. Det verkar dock vara svårt att få bilägare att använda rattkryckor. Trots att man har delat ut kryckorna gratis eller subventionerat dem samt informerat om fördelarna har användningen varit begränsad (Brå 2005). Ett ytterligare sätt att förebygga biltillgrepp är att märka bilens olika delar och på så sätt försvåra möjligheterna att stjäla bilar för att efter demontering sälja dem som delar (Harris och Clarke 1991; Rhodes och Kling 2003).

Avslutningsvis kan det vara värt att lyfta fram att bilbrottsligheten utgör ett särskilt intressant område ur en kriminalpolitisk och brottsförebyggande synvinkel. Tillgrepp av motorfordon begås i stor utsträckning av unga förövare och har därtill visat sig vara ett vanligt ingångsbrott till omfattande och långa brottsbanor. De senaste åren visar på en mycket positiv utveckling där en vanligt förekommande typ av brott som drabbar många olika grupper i samhället och rör stora ekonomiska värden effektivt förebyggs med relativt enkla medel. Det är rimligt att minskningen av bilbrotten kommer att plana ut och att de gärningspersoner som då fortfarande är aktiva kommer att vara mer planerande och har mer avancerade specialkunskaper.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2001). *Brottsutvecklingen i Sverige 1998–2000*. Rapport 2002:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2003) *Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte*. Rapport 2003:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003*. Rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Minska bilbrott i bostadsområden – Två praktiska exempel*. Rapport 2005:2.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008a). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008b). *Grannsamverkans effekter på brottslighetenheten – En systematisk forskningsgenomgång*. Rapport 2008:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008*. Rapport 2010:6. Stockholm.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Skolundersökningen om brott 1995–2008, Teknisk rapport*. Rapport 2010:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Strategiska brott bland unga på 00-talet*. Rapport 2011:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *Nationella trygghetsundersökningen 2011*. Rapport 2012:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012b). *NTU 2011. Teknisk rapport*. Rapport: 2012:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012c). *Bostadsinbrott i Göteborg, en analys av anmälda bostadsinbrott under tre år*. Projektet »Hot spots Göteborg (bostadsinbrott)«. Brås arkiv. Diarienummer 2012/0093.
- Brottsförebyggande rådet, Brå och Rikspolisstyrelsen, RPS (2009). *På egna meriter? Den anmälda brottsligheten i Södermanland och Västmanlands län*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brown, R och Thomas, N. (2003). Aging Vehicles: evidence of the effectiveness of new car security from the Home Office Car Theft Index. *Security Journal*, vol 16, 3:45–53.
- Datainspektionen (2004). *Datainspektionens årsredovisning 2004*. Hämtat från Datainspektionens hemsida <http://www.datainspektionen.se/Documents/arsredovisning-2004.pdf> Hämtat 17 april 2012.
- van Dijk, J. J. M., van Kesteren, J. N., Smit, P. (2008). *Criminal Victimization in International Perspective, Key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. The Hague, Boom Legal Publishers.
- Dolmén, L (2002). *Brottslighetens geografi. En analys av brottsligheten i Stockholms län*. Akademisk avhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Estrada, F och Nilsson, A. (2006). *Segregation och utsatthet för egendomsbrott. Betydelsen av bostadsområdets resurser och individuella riskfaktorer*. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:5. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.
- Harris, P och Clarke, R. V. (1991). Car chopping, Pars marking and the the motor vehicle theft law enforcement act of 1984. *Social sciences research*, 75:107–116.
- von Hofer, H. och Tham, H. (2000). *Theft in Sweden 1831–1998*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- Länsförsäkringar 2011. E-postmeddelande från Mats Green vid Länsförsäkringar skickat 2011-04-04. Diarienummer F2-0110/2011.
- Mawby, R.I. (2001). *Burglary. Crime and Society Series*. Devon: William Publishing.

- Pira, K. (2008). *Vad vet vi om bostadsinbrott? 20 gärningspersoners svar*. Polismyndigheten i Stockholms län.
- Polismyndigheten i Stockholms län (2005) *Bo tryggt – 05*. Diarienummer AA-484-2036-2003.
- Rhodes, W. och Kling, R. (2003). *Evaluation of the effectiveness of automobile parts marking and anti-theft devices on preventing theft*. Hemsida: < <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208800.pdf> > Hämtat 17 mars, 2008.
- Rikspolisstyrelsen, RPS (2011). *Polismyndigheternas arbete med tillgrepp genom inbrott med särskild inriktning på bostadsinbrott. Inspektionsrapport 2011:1*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till Kriminologin*. Lund: Studentlitteratur.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2004). *Offer för våld och egendomsbrott 1978–2002*. Rapport 104. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2010). Företagens ekonomi (FEK) Statistikdatabasen. Tabell: Basfakta företag enligt Företagens ekonomi efter näringsgren SNI2007, 2-siffernivå för SNI. Avseende år 2006 till 2010. Uttag gjort den 11 september 2012.
- Statistiska centralbyrån, SCB (2012). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2011*. LEO106. Beskrivning av statistiken 2012-05-31. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Skolundersökning om brott bland ungdomar i årskurs 9, SUB (2011). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. *Specialuttag*.
- Wikström, P.-O., Torstensson, M. L. och Dolmén, L. (1997). *Lokala problem, brott och trygghet i Dalarna*. Rapport 1997:3 från problemgruppen, forskningsenheten. Stockholm: Polishögskolan.